

Filmjeink - külföldön

BESZÉLGETÉS DÓSAI ISTVÁNNAL,
A HUNGAROFILM IGAZGATÓJÁVAL

A magyar filmek külföldi fogadtatásáról — sikereiről vagy bukásairól, illetve arról, hogy egyáltalán mely alkotások jutottak el és milyen külföldi közönség elé — itthon általában elég keveset tudunk; többnyire csak a fesztiváldíjakról, a reprezentatívabb külföldi magyar filmek eseményeiről értesülünk; leginkább a külföldi kritikák dicséretes mondatainak szemelvényeiből... Milyen helyet foglalnak el a magyar játékfilmek a külföldi mozik és televízió műsorán, s mely filmek jutottak el valóban széles körű külföldi közönség elé? — erről a kérdéstről beszélgettünk Dósa Istvánnal, a Hungarofilm igazgatójával, az 1972-es filmexport eredményeit összesítő zárójelentés pontos adatainak tükrében.

— A magyar játékfilmek exportbevétele 1972-ben összesen 58 millió forint volt — mondja. — Ennek nagyobbik része, 34 millió a szocialista országokból, 24 millió a nem szocialista országokból származik. A száraz szám is jelzi, hogy nemcsak politikai és ideológiai, hanem anyagi szempontból is a hét európai szocialista ország jelenti a magyar filmek számára a legfontosabb külföldi lehetőséget. Ha a Szovjetunió átvesz egy magyar filmet, az önmagában egymillió egyszázezer forint bevételt jelent (mint ismeretes, az egyes országok lélekszámuknak megfelelő arányú összegeket fizetnek a filmekért). 1972-ben a magyar játékfilmek átlagos gyártási költsége 5 millió 600 ezer forint volt. Ha tehát valamely filmünket valamennyi európai szocialista ország megvásárolja, az több mint kétmillió forint — vagyis az átlagos gyártási költség több mint egyharmadának megfelelő! — bevé-

telt jelent. Nyilván szükségtelen hangsúlyozni, hogy a szocialista országok nem csupán gazdasági szempontból legfontosabb felvevő piaci filmjeinknek, hanem az elvi-művészi hatás lehetőségei miatt is, hiszen a Szovjetunióban olykor 30—40 millió nézője van egy-egy magyar filmnek — a minimális nézőszám is 3 millió körüli —; s ez a hárommillió néző önmagában is több, mint ahányan egyébként az egész világon moziiban megnéznék egy magyar filmet — a hazai közönséget is beleértve!

— *Tavaly mely filmjeinket vették át a szocialista országok?*

— Egy filmet — a *Fuss, hogy utolérjenek* címűt — mind a hét szocialista ország átvette. Hat-hat ország vásárolta meg a *Kincskereső kisködmön-t*, a *Lila ákác-ot* és a *Hekus lettem-et*. Mint ebből is látszik, a szórakoztató jellegű filmeknek könnyebb az útjuk. A „nehezebb” fajsúlyú, összetettebb társadalmi kérdésekkel foglalkozó filmeknek csak akkor van hasonló lehetőségük az átvételre, ha azok valóban átütő erejű alkotások. Ilyen volt néhány éve a *Szerlem és a Sárka drágám*; az elmúlt esztendőben pedig a *Holt vidék*, amely Karlovy Varyban két díjat is nyert, s amelyet öt szocialista ország — köztük a Szovjetunió — vett át. A néhány év előtti helyzethez képest úgy tetszik, hogy a tavalyi évben kevesebb olyan magyar film készült, amely az igényes tartalmi mondanivalót átütő erejű előadásmódban fogalmazta meg, ezért kevesebb művészi igényű filmünk válhatott a vígjátékok versenytársává a filmeladásban.

— *S hogyan áll a helyzet a nyugati országok viszonylatában? Elöljár-*

róban: milyen nagyságrendű dollár-bevételt jelent egy-egy magyar film eladása?

— Egy-egy film eladási ára tág határok között mozog; ott is érvényesül az alapelv, hogy kis országok kevesebbet, nagyok többet fizetnek a filmekért. Nyugati viszonylatban a legnagyobb bevételeket azok a filmek hozzák, amelyeket a nagy televíziós társaságok vesznek meg. A moziforgalmazásra eladott filmekért soha nem kaphatunk akkora összegeket.

— *Mondana konkrét példákat is?*

— A *Hahó*, öcsi-t az amerikai CBS tévétársaság vette meg; kétszeri közvetítésért 25 ezer dollárt fizetett. A nyugat-német televíziók átlag 15—20 ezer dollárt fizetnek egy-egy játékfilmünkért. A moziforgalmazásra eladott filmek exportbevétele ennek töredéke; jó esetben is csak néhány ezer dollár.

— *A nyugati országok viszonylatában tehát a tévé-társaságok filmjeink legfontosabb vásárlói?*

— Nem szeretném összemérni — mert összemérhetetlen — egy-egy magyar film külföldi tévéközvetítésének és mozibemutatójának jelentőségét, de pusztán anyagi szempontból a televízió verhetetlen konkurenciát jelent. Azt hiszem, nem feladatunk most annak a bonyolult, sokat vitatott témakörnek a boncolgatása, mi a különbség egy film tévé- és mozibemutató között — az előbbi egyszeri, tömeges hatása, az utóbbi intenzívebb, elmélyültebb élményhatása stb. —; de annyi tény, hogy nyugati devizabevételeink zöme a televíziós eladásokból származik. Egy mozibemutató összehasonlíthatatlanul költségesebb, az anyagi bevétel ezért is kevesebb. Szemléletes példa erre a *Még kér a nép* elmúlt évi, kimagasló párizsi sikere — több nagy moziban vetítették heteken át —; de csupán a reklámköltségre 60 ezer dollárt költött a francia forgalmazó. S minthogy a

a bevételből százalékos arányban részesedünk, a mozibemutató költségeinek — reklám, kópiák stb. — levonása után ilyen kiugró siker esetén is csak néhány ezer dollár tiszta nyereség marad. Ez a gazdasági tény természetesen nem kisebbíti egy-egy ilyen külföldi mozibemutató politikai, erkölcsi sikerét, művészi jelentőségét.

— *Konkrétan mely filmjeink arattak sikert tavaly a külföldi televíziókban?*

— A nyugatnémet tévé, amely játékfilmjeink rendszeres vásárlója, 1972-ben három filmünket mutatta be. Rendkívül fejlett közönségvizsgálati módszereik révén viszonylag pontos adataink vannak arról, hogy hányan nézték meg ezeket a filmeket. E statisztikák szerint a *Szerlem*-nek mintegy 9 millió, a *Szerelmesfilm*-nek 7 millió, és a *Staféta*-nak — amelyet sajátos időpontban, speciális program keretében, hétfőn este 3/11-kor közvetítettek — másfél millió nézője volt Nyugat-Németországban. Megjegyzem, hogy magyar filmnek még soha nem volt ott olyan élénk közönségvisszhangja, mint éppen a *Staféta*-nak. Iskolákban, pedagógiai intézményekben sorozatos vitákat rendeztek a filmről, s a televízióhoz még ma is érkeznek levelek (a filmet tavaly májusban adták), amelyek írói a vetítés megismétlését kérik.

— *S melyek voltak a legsikeresebb mozibemutatók?*

— Franciaországban a *Még kér a nép* kiugró sikert aratott. A premiért követő első tíz héten Párizsban 84 ezer nézőt vonzott a film; volt olyan hét, amikor hat moziban vetítették egyszerre. A számok jelentőségéhez tudni kell, hogy Párizsban 1972-ben összesen 465 filmet mutatnak be a mozik, s ezzel a 84 ezres nézőszámmal a *Még kér a nép* rákerült a Franciaországban legnagyobb közönségsikert aratott, legtöbb bevételt hozott filmek listájára. Magyar film-

mel ez még nem történt meg. Ugyancsak a *Még kér a nép* Chilében a bemutató első hetében tízezer nézőt vonzott. A *Szerelmi álmok*-at Tokióban az első négy hét alatt százezeren, Santiago de Chilében négy hét alatt negyvenezeren nézték meg.

— *Ha Tokióról esett szó, megkérdezném, általában eljutnak-e a magyar filmek Japánba?*

— Az utolsó tíz-tizenöt évben magyar filmet Japánban alig mutattak be. A *Szerelmi álmok* szovjet—magyar koprodukció volt; a szovjet fél kapcsolatai révén juthatott el Tokióba.

— *És mennyire ismertek filmjeink — Franciaországon kívül, amiről már esett szó, és ahol alighanem a legjobban állunk — a többi nyugat-európai országban?*

— Franciaországban a legfejlettebb az art-mozi hálózat (összesen 265 art-mozi működik, s ezek a legjobban menő filmszínházak) — ez a tény magyarázza, hogy ott viszonylag nagyobb lehetőségei vannak a művészi jellegű magyar filmeknek. Jellemző az 1972-es párizsi magyar filmhetek kiemelkedő sikere: a Quartier Latin egyik mozijában átlag 57 százalékos látogatottsággal vetítették a magyar filmek sorozatát (számos előadás előtt hosszú sorok álltak jegyért) — működőben a párizsi mozikban 20 százalék az átlagos látogatottság... Franciaországon kívül viszonylag jól állunk Angliában, ahol egy rangos mozi, az Academy Cinema gyakran bemutat magyar filmeket (1972-ben az *Égi bárányt* vetítették nyolc héten át); s a BBC televízió is viszonylag rendszeresen közvetíti filmjeinket (1972-ben a *Magasiskolát*-t és a *Holt vidék*-et vették át). Elég sok magyar filmet bemutatnak Svédország és Kanada mozijaiban. A nyugatnémet tévé után a svéd és a kanadai televízió veszi át a legtöbb magyar játékfilmet, mert leginkább ezeknek a televízióknak olyan a műsorszerkezete, amelyben

rendszeresen hely jut a művészi igényű, fajsúlyosabb filmeknek.

— *Szó esett a külföldi magyar filmhetekről, bemutatásorozatokról...*

— Ezek erkölcsi, politikai jelentősége igen nagy. 1972-ben összesen 57 nemzetközi fesztiválon vettek részt magyar filmek, 30 díjat és oklevelet nyertek; s 14 ország több mint harminc városában rendeztek magyar filmheteket. A filmhetek közül — a már említett párizsi bemutatásorozat mellett — a chilei filmhét volt a legjelentősebb. Chilében, ahol először került sor ilyen nagyszabású magyar filmbemutató-sorozatra (7 filmünket vetítették), hosszú sorok álltak a mozik előtt, s még a jobboldali sajtó is elismerte a magyar filmek művészi kvalitásait. A filmhét sikerének köszönhető, hogy Chilében tíz magyar filmet vettek át széles körű moziforgalmazásra; a már említett *Még kér a nép* és a *Szerelmi álmok* mellett bemutatásra került a *Szerelem* és a *Szerelmesfilm*, s hamarosan továbbiak követik, a magyar filmművészet utóbbi éveinek legjava terméséből.

— *Az eddig említett filmcímekből az tűnik ki, hogy tavaly főként a néhány évvel ezelőtt készült filmjeink arattak sikereket külföldön. Vajon milyenek az ideai esztendő kilátásai?*

— A Filmvilág olvasói nyilván jól ismerik a legutóbbi időszak hazai filmtermését. Ezek a filmek nem adnak alapot különösebb optimizmusra. Mi természetesen nem csökkentjük erőfeszítéseinket a magyar filmek külföldi terjesztése érdekében, de valószínű, hogy 1973-ban is elsősorban a korábbi évek termésére támaszkodhatunk. Ezek a filmek adják a műsorát annak a bemutatásorozatnak is, amely jelenleg zajlik az Egyesült Államokban. Összesen 12 filmünk került és kerül közönség elé Washington, Los Angeles, San Francisco, New York és hat másik „kiseb” nagyvárosban, elsősorban a ha-

talmas egyetemek mozijaiban. Az eddigi vetítések zöme telt házakat vonzott... Jelentős esemény lesz az olasz televízió idei bemutató-sorozata: hat egymást követő szombat estén magyar játékfilmeket közvetítenek (*Oldás és kötés, Utászezon, Hidedg napok, Apa, Szerelem, Magasiskola*). Az elmúlt esztendők húsz legjobb magyar filmjét vetíti az idén az algériai állami filmarchívum; ez lesz az esztendő másik jelentős bemutató-sorozata.

— Eddig zömmel a tények és adatok — bevételek nézőszámok — alapján beszéltünk a tavalyi év külföldi filmsikereiről. Melyek azok a filmjeink, amelyek a legnagyobb kritikai sikert aratták, a legjelentősebb sajtóvisszhangot keltették?

— Külön tanulmányok tárgya lehetne egy-egy jelentős filmünk teljes külföldi kritikai visszhangjának áttekintése és elemzése; a most rendelkezésünkre álló terjedelemben felelőtlenség volna ilyesmibe belevágni. (Arról nem is beszélve, hogy filmjeink többségéről semmit sem írnak a külföldi kritikusok; se jót, se rosszat.) De más jellegű egy-egy film kritikai visszhangja a fesztivál-bemutatók, és megint más a normál mozibemutatók után. Ezenkívül a különféle országokban egymástól — és a miénktől — eltérő jellegű a szakos kritikus hangvétel (például a franciák, olaszok, chileiek hajlamosabbak a latinos temperamentumú, felsőfokokban bővelkedő fogalmazásmódra, míg az angolszász kritika hangvétele általában valamivel visszafogottabb stb., stb.). A külföldi kritikákból vett idézetekkel tehát jó csínján bánni; az összefüggések ismerete nélkül könnyen félrevezető következtetéseket sugallhatnak. Anynyit azonban elfogultság nélkül elmondhatok, hogy a magyar filmművészetnek — elsősorban a korábbi esztendők számos nagy alkotása nyomán — rangja, becsülete van a külföldi filmkritikusok körében.

— 1972-ben mely magyar filmek keltettek jelentős kritikai visszhangot külföldön?

— Az 1972-es esztendőben két magyar film: a *Még kér a nép* és a *Szerelem* külföldi kritikai sikere volt a legmarkánsabb. A *Még kér a nép* a párizsi Téli-rama című szaklap kritikusai körszavazatában az év tíz legjobb filmje között szerepel; a *Cinéma '72* kritikusai közvéleménykutatásának során pedig tíz esztéta közül kilenc a *Még kér a nép*-et, ket-tő a *Szerelmet* az év 5 legjobb filmje közé sorolta. Mindkét film felsőfokokban bővelkedő sajtóvisszhangot kapott Chilében, ahol a *Még kér a nép*-et „az év legjobb külföldi filmjének” minősítette a kritikusok testülete. Természetesen nem szabad azt hinni, hogy egy-egy film külföldi kritikai visszhangja egyöntetű; jelentősek az eltérések országoként is. Az amerikai sajtó az 1972-es New York-i fesztivál alkalmából elemezte a *Még kér a nép*-et és a *Szerelmet*, de ott csak a *Szerelem* részesült néhány kritikus részéről superlatívusokban bővelkedő elismerésben. A külföldi kritikusoknak a magyar filmművészetrel kapcsolatos általános várakozását és igényességét jellemzi Michel Capdenac ismert francia esztéta sorai: „Ha van olyan filmművészet, amely kifejezően adja elő idejét, jelenét és múltját, idejének minden görbáját, összefonva a történelmet és annak tragédiáit, permanensen faggatva a múltat éppúgy, mint a jelent; egyilket a másikkal átvilágítva; leírva és elemezve az egyén sorsát a közönség sorsában, analizálva mindezt a maga változásaival, roncsolásaival, fényeivel és árnyékaival; a lényeges, dinamikus igazságok megragadásának és kitapintásának permanens gondjával; s azzal a törekvéssel, hogy a gondolatok és cselekedetek erjesztője legyen — ha egyáltalán van ilyen filmművészet, a magyar film az...”

ZSUGÁN ISTVÁN